

TOPUSKO, orgulje u crkvi Sv. Marije, djelo P. Pumpa iz 1860 (uništene u ratu 1991)

izlagao u Osijeku, Valpovu, Bjelovaru, Murskoj Soboti, Piranu, Zagrebu, Aachenu, Kölnu, Hamburgu i Bassanu del Grapi.

K. Ma.

TOPLJAK, Pero, naivni slikar (Đurđevac, 8. I. 1948). Po zanimanju je zemljoradnik. Prve slikarske upute dobiva 1965. od I. Tomerlina. U početku slika pod utjecajem glavnih predstavnika hlebinske škole (I. Generalić, I. Večenaj, M. Kovačić). Poslije 1968. intenzivnije se bavi crtežom. Zatvorenom linijom karikira lica ili prikazuje skupine ljudi u kraljiku (*Veselo selo*, 1969). U svojim prizorima povezuje realistično promatranje s naivnom fantastikom hlebinskoga kruga (*Jesen na selu*, 1975).

— Samostalno je izlagao u Đurđevcu, Zagrebu, Hlebinama, Koprivnici i Splitu. LIT.: V. Crnković, Pero Topljak, Zagreb 1972. — G. Gamulin, I pittori naïfs della scuola di Hlebina, Milano 1974. — V. Crnković, Pero Topljak — grafički listovi, perocrtaji, serigrafije 1968–1978 (katalog), Zagreb 1978. — D. Feletar, Mijo Kuzman, Petar Topljak (katalog), Koprivnica 1979. — J. Baldani, Pero Topljak (katalog), Zagreb 1987.

R.

TOPOLOVAC, selo na Savi I od Siska. Sklop vlastelinskoga dvorca s gospodarskim zgradama obuhvaća pet kasnobarokno-klasicističkih objekata: jednokatni dvorac s arkadama u prizemlju, tornjem na krovu, natpisom o gradnji (1831) i grbom Tome Keglevića Bužimskoga; dvije stilske jednokatnice; staju s klasicističkim stupovima; veliko četverkatno skladište s izvanrednim drvenim arhit. konstrukcijama (1824). Uz čitav sklop (sada poljoprivredno dobro) nalaze se ostaci parka.

A. Ht.

TOPOLJE, predjel u selu Kovačicu uz izvor rijeke Krke. Tu je pronađena ostava eneolitičkih bakrenih sjekira, brončanodobni skeletni grob s bogatim priložima i kaciga grčko-ilir. tipa. Na brijegu *Gradina* su ostaci utvrđena prapov. naselja. Površinski nalazi rim. keramike pokazuju da se tu živjelo i u ant. doba. U podnožju Gradine, sa S strane, pronađeno

je veliko groblje iz rim. doba s mnogobrojnim i raznovrsnim grobnim priložima (oruđe, oružje, fibule, keramičke i staklene posude, novac). Na Gradini je možda bilo liburnsko naselje *Kurkum*. Na vrhu brijega postojala je jaka srednjovj. kula čiji su ostaci gotovo uništeni.

LIT.: W. Butler, Burgwälle in Norddalmatien, Bericht römisch-germanischen Kommission, 1932. — Isti, Bronzefunde aus Norddalmatien..., Prähistorische Zeitschrift, 1933, 21. — I. Marović, Bakrene sjekire u prethistorijskoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu, VjAHD, 1953. — M. Nikolanci, Dodatak grčko-ilirskim kacigama u Dalmaciji, ibid., 1960, 62. — Š. Batović, Problemi prapovijesti kninskog područja, Radovi. Filozofski fakultet — Zadar, 1972, 10. — M. Zaninović, Kninsko područje u antici, Arheološki radovi i rasprave, VII, Zagreb 1974.

Z. Gu.

TOPOLJE, selo u Baranji. U selu je crkva Sv. Marka iz doba baroka (poslije produljena) s djelomično očuvanim namještajem. Između Topolja i Gajića, uz stari rukav Dunava, stoji barokna crkva Sv. Petra s polukružnim svetištem; uz skladno raščlanjeno pročelje prigrađen je trijem. Crkvu je 1722. dao podignuti princ Eugen Savojski na spomen pobjede nad Turcima; posvećena je 1744. Barokni gl. oltar od ružičastoga baranjskoga mramora stradao je u II. svj. r. U crkvi ima više nadgrobni ploča (najstarija iz 1721).

LIT.: A. Horvat, Pregled spomenika kulture u Baranji, Urbanizam i arhitektura, Zagreb 1951, 5–8, str. 64 i 91. — Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok.

A. Ht.

TOPONOMASTIKA, znanost o značenju i podrijetlu imena mjesta. Među toponime se ubrajaju nazivi ljudskih naselja (zaselaka, sela, gradova) i različitih formacija kopnenih i vodenih površina (brda, humaka, dolina, polja, klanaca, rijeka, šuma, jezera, mora, otoka, poluotoka, kanala). Označujući trajne zemljopisne pojedinosti, jezična vrela toponima čuvaju često i tragove nestalih naroda i kultura.

Mnogi su toponimi samo opći zemljopisni naziv primijenjen na određenu posebnost (Rijeka, Jezero, Župa, Potok, Grad); neki toponimi pripadaju stranome, često i izumrlome jeziku (Budva, Cavtat, Pag); drugi potječu od slav. riječi koje su danas zastarjele ili su promijenile značenje (Osoje, Nerezine, Peč, Ostrov). Golem je broj toponima nastao po sličnosti koju neki zemljopisni oblik pokazuje s dijelom tijela, životinjom ili građevinom (Bok, Zub, Kruna, Šilo, Kobila), ili su pak proistekli iz legendi i narodne mašte (Baba, Kum, Igman).

Za kulturnu su povijest osobito važni toponimi koji čuvaju sjećanje na nestale građevine-spomenike (Mostine, Crkvine, Kula), te toponimi sa svetačkim imenima (Sv. Vid, Sv. Klara, Sv. Anton), jer su obično vezani uz postojeće ili nestale crkve, i to vjerojatno župne. Neki su zanimljivi po svojem jezičnom obliku jer odaju starinu ili pak jezično stapanje domaćih i stranih riječi — Sutivan, Stivan (Sv. Ivan), Stomorica (Sancta Maria), Sukošan (Sanctus Cassianus). Uspomena na crkv. posjede su toponimi Opatija, Kloštar, Biskupija, Remete.

Niz toponima potječe iz doba kada su naše krajeve naseljavali drugi narodi ili su trag tuđinske vladavine. Predindoeur. ilirsko-keltsko ili grč. jezično podrijetlo pripisuje se npr. toponimima: Vis (Issa), Zadar (Jadera), Korčula (Korkyra), Dunav (Danubius). Najviše starih neslav. naziva potječe iz lat. i romanskoga jezika: Kornat (Coronata), Silba (Silva), Ston (Stagnum). Poneki toponim potječe i iz razdoblja mlet. vladavine: Boka (Bocca), Valun (Valone), Punat (Punta). Toponomastički tragovi tur. vlasti su tur. toponimi: Sarajevo, Odžak, Han, Čitluk. Iskonsko praslav. podrijetlo pokazuju toponimi koji su slični onima u drugim slav. zemljama, kao i nazivi krajeva koji su nekoć bili slavenski: Bistrica, Odra, Morava, Luka, Starigrad, Hum.

LIT.: P. Skok, Studije iz ilirske toponomastike, GZMBIH, 1917–1919, 29–31. — H. Krahe, Die alten balkanillyrischen geographischen Namen, Heidelberg 1925. — A. Mayer, Studije iz toponomastike rimske provincije Dalmacije, VjAHD, 1929. — P. Skok, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Toponomastička ispitivanja, I–II, JAZU, Zagreb 1950. — Ž. Muljčić, Toponomastičke dileme, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBIH, 1970, 5. — P. Šimunović, Toponimija otoka Brača, Supetar 1972. — D. Rendić-Miočević, Lika i japodska antropomska tradicija, u knjizi: Arheološka problematika Like, Split 1975. — M. Šuić, Antički grad na istočnom Jadranu, Zagreb 1976. — S. Čače, O stratifikaciji prapovijesnih toponima i njihovu odnosu prema arheološkoj građi na istočnoj jadranskoj obali, Materijali, XII, Zadar 1976. — M. Kozličić, Ptolomejevo viđenje istočne obale Jadrana, VjAHD, 1980. — Isti, Prvotna simbioza Romana i Hrvata u svjetlu toponimije, Rasprave zavoda za jezik, 1985, 10–11.

J. Bil.

TOPUSKO, naselje i termalno lječilište II od Karlovca. Tu je postojalo naselje već u rim. doba (Ad Fines?); iz toga razdoblja potječu sedam žrtvenika boga Silvana, ara boga Mitre, miljokaz, keramika, novac (Muzejska zbirka u Topuskome). Naselje se u sr. vijeku zvalo *Toplica*. — Od 1192. spominje se crkva Sv. Marije, a od 1211. samostan cistercita koje je kralj Andrija II. pozvao iz opatije Clairvaux u Francuskoj. Od čitavoga sklopa opatije očuvale su se samo ruševine monumentalnoga gotičkoga

crkv. pročelja. Značajke pročelja odaju da je ono podignuto oko 1300. Iskapanja su pokazala da je to bila prostrana (50,82 × 20 m) trobrodna, presvođena crkva sa starijom zaobljenom apsidom, uz koju su bile pravokutne kapele; brodove su dijelili tanki stupovi. Uz crkvu se nalazio samostan utvrđen zidom s četiri kule. U poč. XVI. st. opatija je napuštena, a 1593. razorili su je Turci. God. 1334. u Topuskom se spominje i župna crkva »sancti Nicolai de Thoplica«. Klasicistička župna crkva Sv. Marije građena je 1830; razorena u ratu 1991. — Događaje iz novije prošlosti evociraju zidne slike Z. Price s prizorima iz II. svj. r. (u kući zasjedanja ZAVNOH-a 1944) i spomenik poginulim partizanima (rad V. Radauša, 1952).

LIT.: Lj. Karaman, O umjetnosti Srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, HZ, 1948, str. 120–123 i 1950, str. 132. — M. Konjodžić, Sjećanja u kamen uklesana, Zagreb 1960, str. 159. — T. Bäuerlein, Muzejska zbirka u Topuskom, Vijesti MK, 1962, 5. — Z. Horvat, Topusko — pokušaj rekonstrukcije tlocrta, Peristil 1967–68, 10–11. — A. Horvat, Uz Stičnu Marijana Zadnikara, Bulletin JAZU, Zagreb 1980, 2. — Đ. Cvitanović, Sakralna arhitektura baroknog doba, Zagreb 1985. — J. Meder, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992. — Croatian Cultural Heritage in the War 1991–1992, Zagreb 1993. A. Ht.

TOR → JELSA

TORANJ, selo SZ od Pakraca. Na groblju izvan sela stoji ruševna gotička crkva trolisne osnove. Građena je od opeke, a arhit. su detalji od kamena. U unutrašnjosti su ostaci rebara gotičkoga svoda, a sučelice svetištu je šiljasti dovratnik. Kamena kružišta na prozorima su oštećena. Crkva, pokrivena čunjastim krovom (propao), služila je 1757–1931 (kada je u selu sagrađena nova crkva, posvećena također Sv. Pantelejmonu) pravosl. bogoslužju.

LIT.: D. Szabo, Epilog, Narodna starina, 1928, 16, str. 83. — Lj. Karaman, O umjetnosti Srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, HZ, 1950, str. 128. A. Ht.

TORDINAC, Ivan, drvorezbar u drugoj pol. XIX. st. Izveo je svu dekorativnu drvorezbariju u crkvi franjevačkoga samostana u Tolisi kraj Brčkoga i u đakovačkoj katedrali.

TÖRÖK, Anton (Antonius), varaždinski srebrnar iz druge pol. XVIII. st., podrijetlom iz Mađarske. Radio u Gorici do 1771, kada odlazi u Ljubljanu a potom 1772. u Varaždin. Izrađivao uporabne i ukrasne predmete od srebra. Ušćuvana je njegova kasnobarokna pozlaćena pokaznica u župnoj crkvi Sv. Nikole u Varaždinu.

LIT.: I. Lentić, Varaždinski zlatari i pojasari, Zagreb 1981.

TORTI, Lavoslav, naivni kipar (Knin, 27. II. 1875 — Cavtat, 18. X. 1942). Bio je glazbenik u Nici (1891–93), potom službenik i radnik u Kninu, Drnišu, Makarskoj i Cavtatu. Oko 1925. počinje se baviti skulpturom u kamenu, nadahnut naslijeđem i okolinom u kojoj je živio. Na slobodan način sintetizira ranokršć., romaničku i gotičku umjetnost stvarajući

L. TORTI, Glava profesora, Zagreb, Hrvatski muzej naivne umjetnosti

TRAKOŠČAN

arhaične portrete, autoportrete te grobnu plastiku (*Vaza sa dvije ženske glave, Autoportret, Glava profesora, Vaza*). Većina je njegovih djela nastala 1930–40. Potkraj života bio je čuvar Mauzoleja obitelji Račić u Cavtatu. Za života je izlagao svoje skulpture na cavtatskome groblju i na izložbama naivnih umjetnika.

LIT.: O. Bihajlić-Merin, Umjetnost naivnih, Beograd 1959. — V. Maleković, Hrvatska izvorna umjetnost, Zagreb 1973. R.

TOUNJ, selo I od Ogulina. Srednjovj. utvrđeni grad nad provalijom poslije je pregrađen u tvrđavu za smještaj krajiške straže. Bio je opasan zidinama s kulama, unutar kojih su se nalazile drvene kuće (djelomično očuvana samo cilindrična kula). Grad (zvan i *Tovunjska peč*) bio je 1481. u posjedu Stjepana Frankopana, a od 1577. u rukama krajiške vojske. — Barokna kapela Sv. Ivana Nepomuka ima zaobljene niše na dužim stranama broda i drveni zvonik. Neogotička župna crkva Sv. Ivana Krstitelja (1897) lukom je spojena s baroknim zvonikom. Župni dvor potječe iz 1823. — U blizini je zidani poklonac. — Preko potoka Tounjčice je kameni most iz 1775, što ga je majstorski povisio K. Knežić 1835–36.

LIT.: E. Laszowski, Hrvatske povijesne građevine, I, Zagreb 1902, str. 165–172. A. Ht.

TOVARNIK, selo II od Vukovara. Kasnobarokno-klasicistička župna crkva Sv. Bartola i Matije ima namještaj uglavnom iz doba gradnje crkve (1804); teško oštećena u agresiji na Hrvatsku 1991. U parohijskoj crkvi Sv. Georgija (1799) nalaze se, među ostalim, kasnobarokno-klasicistički ikonostas (prema predaji, rad Petra Čortanovića iz 1834) te ikona Bogorodice Jovana Isajlovića (1853).

LIT.: D. Jurman-Karaman i D. Mladinov, S evidencionog putovanja u kotaru Vinkovci, Vijesti MK, 1958, 4, str. 107–108. — Croatia and Bosnia-Herzegovina, Sacral Institutions on Target, Zagreb 1992. — Š. Penava, Katolička crkva Sv. Mateja i Bartola, Hrvatski Tovarnik, 1993, 1. — M. Dutkov, Centar Tovarnika, ibid., 1994, 6. A. Ht.

TRAGURION → TROGIR

TRAKOŠČAN, dvorac u Hrvatskome zagorju, Z od Lepoglave. Podignut kao manji burg u sustavu utvrda Zagorske kneževine, ali vrijeme njegove gradnje nije utvrđeno. U osnovi dvorca prepoznatljive su značajke jednos-